

Verveling

De jonge honden onder de literatoren van Nederland hebben de verveling tot beslissend hedendaags thema verheven. Een ander soort verveling overigens dan in het magistrale werk *De avonden* (1947) van de volksschrijver Gerard Reve. Hij schreef zijn 'avonden' in een volstrekt door oorlog en crisis verarmd land. Substantieel bestanddeel is het niks. Niks hebben en niks willen. Slechts er zijn en dat ook nog in een omgeving die dat weinig lijkt te interesseren. Het zijn wordt bepaald door het allergewoonste, door het niet-ambitieuze, door de uitgang waar de afvalstoffen ieder mens verlaten. De uitvoerige bestudering van de anus van de hoofdpersoon, met zijn wonderlijke stulpingen en daarachter de diepe krochten, vormen een ongemerkt hoogtepunt van de roman. Te midden van de shit, de extase, de schoonheid, de zin van het bestaan!

De jonge literatoren van nu hebben het over een geheel ander soort verveling. Verveling door en te midden van de hedendaagse, westerse overvloed. Overvloed aan consumptiemogelijkheden en -artikelen, overvloed aan ideeën en opvattingen, overvloed aan informatie over de wereld in al haar uithoeken, overvloed aan kennis, overvloed aan kwaad en liefde, overvloed, overvloed... En te midden van al deze overvloed een knagende leegte: verveling.

We leven in een tijd zonder richting, zonder ideologieën, zonder aansprekende ideeën, zonder vaders en moeders, kortom in een samenleving van wezen. We zijn echter de erfgenamen van veel. Van de joods-christelijk humanistische cultuur, van het fascisme en nazisme, van het confessionalisme en het corporatisme, van het socialisme, het communisme en het staatsocialisme, van de moord op zes miljoen joden, van het kolonialisme en het

kapitalisme, van de parlementaire democratie en de verzorgingsstaat. Alles wat een rol van betekenis speelt of heeft gespeeld in de moderne wereld is begonnen op het continent. Ons continent, Europa dus. En die veelheid van ideeën, systemen, opvattingen en handelingen heeft geresulteerd in een groot gevoel van onbehagen, van verweesd zijn.

Sarajevo, de plek waar de Eerste Wereldoorlog begon, is in het afgelopen decennium weer historische grond geworden. Het waren de oude etnische tegenstellingen die de kop opstaken. In een modern jasje, zeker, veertig jaar Tito is ook aan deze mensen niet ongemerkt voorbijgegaan. Er werd gevochten met een onbegrijpelijk soort verbetering. Mensen die meer dan veertig jaar vreedzaam met elkaar hadden geleefd en lief en leed hadden gedeeld, slachten elkaar af op een manier waarmee vergeleken een abattoir het toonbeeld van beschaving was. Het Westen keek machteloos toe terwijl de wapenhandelaren in trossen op hun jachten in de Griekse wateren lagen, een lidstaat van de Europese Unie, om zaken te doen. Goede zaken. Iedereen zweeg hierover, inclusief de vrije pers. Je hoefde alleen maar op zeilvakantie te gaan in de Griekse wateren om het met eigen ogen te zien. Het was zo vanzelfsprekend aanwezig dat er weinig moeite werd gedaan om het te verbergen. En dat terwijl de moderne technologie de mogelijkheden in staat stelde om elke beweging waar te nemen. Aan de ene kant een vredesmacht in Bosnië van ons geld en aan de andere kant wapenleveranciers, dikwijls westerse staatsburgers, die ongestoord de combattanten van nieuwe voorraden konden voorzien.

Er werd voor het oog van de wereld een uiterst cynisch spel gespeeld met inzet van het modernste wapentuig. Het zou een daad van medemenselijkheid geweest zijn, indien we de strijdende partijen qua bewapening terug hadden geworpen tot op het niveau van de Middeleeuwen. Hypocriete politieke leiders, de voormalige Franse socialistische president Mitterrand voorop, voelden daar niet voor. Zij speelden het spel op twee fronten. Inzet van manschappen, hun eigen staatsburgers, en middelen enerzijds en betrekkelijk ongestoorde wapenleveranties anderzijds. Over deze opmerkelijke paradox in het politieke handelen lezen of

hoorden we niets. Bij zoveel gebrek aan moraliteit mocht evenwel niet worden verwacht dat de strijdende partijen, verblind als ze waren door een naar binnen gekeerd nationalisme, er een betere moraal op na hielden dan onze politieke leiders en onze laffe vrije pers. Rwanda. De beelden zijn ons uitentreuren getoond. Zinloze slachtingen langs scheilijnen van stamverbanden, verdiept door verschil in economische, sociale en culturele ontwikkeling. In één en dezelfde vertoning van het *NOS Journaal* werden we getrakteerd op beelden van aan cholera stervende mensen, massagraven én een luxueus hotelterras, waar de verdreven Hutu-regering baadde in weelde en overvloed en het contact met de wereld onderhield via draagbare telefoons. Cynischer kon het niet. Als ik op dat moment een mitrailleur in handen geduwd had gekregen, zou er op dát terras geen overlevende meer zitten. Regeringen denken daar anders over. Je weet immers maar nooit of deze verdreven regering van massamoordenaars in de naaste toekomst nog bruikbaar is. Regeren is tenslotte vooruitzien!

Twee miljoen mensen staan in Nederland langs de kant. Mensen die fysiek en psychisch in staat zijn om geheel of ten dele te voorzien in hun eigen levensonderhoud. De samenleving heeft hen afgeschreven. Afgeschreven op een onbetrokken, maar beschaafde manier. We hebben hen opgeborgen in het tehuis van de verzorgingsstaat, levenslang wel te verstaan. Levenslange gevangenisstraf bestaat niet meer, levenslange opsluiting in het verzorgingstehuis van het Koninkrijk der Nederlanden is voor een flink deel van de bevolking eerder regel dan uitzondering. De zinloosheid en verveling slaan toe in al die gezinnen en samenlevingsverbanden die afhankelijk zijn van de verstatelijkte charitas. Juridisch hebben we hen gepaaid door te spreken over hun recht op verzorging. Over hun recht op zelfbeschikking, nota bene een mensenrecht, spreekt het politieke circuit niet meer. Nederland schendt op grote schaal de mensenrechten door dit onrecht te laten voortbestaan.

Een greep uit een rijk en gevuld scala aan voorbeelden die de paradoxen in onze moderne samenleving genadeloos blootleggen. Je

moet er wel oog voor hebben, want aan rationalisaties geen gebrek. Politiek en wetenschap zijn in eendrachtig verbond de hofleveranciers van deze rationalisaties. Genoeg te doen, zou men zeggen. Zo niet onze jonge literatoren, die vervelen zich! Een levenshouding waar overigens mijn generatie, de zogenoemde babyboomers, meer dan verantwoordelijk voor is. Wij wilden in de jaren zestig een andere wereld. Vooral een rechtvaardiger wereld en een wereld die bewuster zou omgaan met het milieu en de natuurlijke hulpbronnen. We hebben een wereld gecreëerd van ongekende overvloed en milieubelasting, maar we hebben vooral erg goed voor ons zelf gezorgd. Wij bezetten de mooie posities en banen. Wij hebben het Zwitserlevengevoel ten naaste bij tot bereikbaar ideaal verheven. Wij hebben normen en waarden, zonder dewelke geen samenleven mogelijk is, gerelativeerd en zo nodig tot in het oneindige opgerekt. Wij bezitten de macht en willen haar niet delen. Onze kinderen zijn niet geboren, maar gemaakt. Zij zijn het verlengstuk van onze beslissing hen te willen en hen te kneden naar ons beeld. Wij hebben dat gedaan op een antiautoritaire manier, opdat nooit gezegd zal kunnen worden dat wij ook verantwoordelijk zijn voor hetgeen deze wezens, van ons vlees en ons bloed, straks doen en laten, denken en willen. Wij hebben ze tot wezen gemaakt, terwijl we als vaders en moeders gewoon fysiek aanwezig waren. Nu zij zich melden op de arbeidsmarkt, zeggen we dat ze niet welkom zijn, deze uiterst gewilde en dikwijls tot op het bot verwende kinderen. Ze moeten het zelf maar uitzoeken. Ze zijn goed voor de kruimels van onze rijk beladen tafels. Wij, de gevestigden, koesteren ons met het arbeidscontract voor onbepaalde duur, de riant VUT-, afvloeiings- en wachtgeldregelingen en niet te vergeten de welvaartsvaste pensioenregeling. Hen wacht de deeltijdarbeid, het wegwerparbeidscontract, geen of een mager pensioen, een uitgekledde WAO en straks een dito AOW. Immers, de arbeidsmarkt dient internationaal gezien te flexibiliseren. Maar dan wel over hun rug en niet de onze. De stuurloosheid van de jonge generatie, hun concentratie op het hier en nu, hun plezier op houseparty's besprenkeld met XTC heeft dus wel een achtergrond. Hun idee dat alles al eens is gedaan en gezegd, mist dus niet alle grond.

Een somber beeld? Jazeker! Te somber wellicht? Natuurlijk! Zoals met elke generalisatie gaat ook deze te ver, maar hij bevat ondertussen wel een forse kern van waarheid. Onze samenleving is in snel tempo haar samenhang aan het verliezen. Het patroon van normen en waarden dat deze samenhang moet realiseren, bewaken, bestendigen en vernieuwen, is zwaar geërodeerd. Ik haast mij te zeggen dat ik er niet voor pleit om terug te keren naar het verzuilde, regionale Nederland van weleer. Het is niet alleen een onmogelijkheid, maar het zou ook een regelrechte ramp betekenen in onze moderne, dynamische wereld. Het regionale, verzuilde Nederland was een toonbeeld van kalme rust, zo voortreffelijk beschreven in *De avonden*. Die tijd komt nooit meer terug en mag ook niet meer terugkomen, dat zijn we aan onze stand van levende en vitale mensen verplicht. Toch blijft er dat knagende gevoel van het afglijden richting afgrond, van de decadente nadagen van het Romeinse Rijk, van de verveling en toch ook van dat heel spannende dansen op de rand van de vulkaan.

In de joods-christelijk humanistische cultuur, de onze dus, worden de normen en waarden geformuleerd en gehandhaafd door de vaders, in de letterlijke en overdrachtelijke betekenis van het woord. De zonen vallen hun systeem aan, maar nooit helemaal. In een levenslang proces proberen zij het goede te behouden en boetsen zij het systeem van normen en waarden opnieuw, opdat het mee kan in de nieuwe tijd. En hun zonen? Hun zonen beginnen deze Sisyfusarbeid opnieuw, net alsof hun vaders geen zonen zijn geweest. Het wiel wordt met verve elke keer weer opnieuw uitgevonden, als ware het de eerste keer. Dat is de dynamiek van de wisseling der generaties, gelijk aan die der seizoenen. Alles is er al, alles is er al eens geweest en toch is het iedere keer weer nieuw en anders, echt anders!

De babyboomers waren de laatste echte generatie die dit mechanisme virtuoos in beweging zette. Met daverend geweld zette zij zich af tegen de vaders. Alles zou anders worden en ten minste nieuw. Tot hun verwondering geloofden ook hun vaders dat dit zo zou zijn. Aanvankelijk was het verzet van de vaders tegenover zoveel nieuwlichterij massief en agressief tegelijk, maar alras sloeg

hun verzet om in repressieve tolerantie. Een soort ondergrondse guerrilla, waarin het verzet de vorm aanneemt van meegeven en tegenwerken tegelijk. Het was niet als met het buigend riet, dat zwiept immers weer terug als de druk verdwijnt en staat dan weer in zijn oude vertrouwde houding. Nee, het was veel geniepiger. Het meegeven vrat de weerstand zelf aan, waardoor bij het wegvallen van de druk een positie werd ingenomen die in niets meer leek op de voorgaande en die door niemand was gewild, noch door de vaders noch door de zonen. Verwarring, tolerantie zonder stuur, een vaag en diffuus normen- en waardenstelsel zijn het resultaat.

De zonen van toen hebben collectief geweigerd vader te worden. Zij zijn slechts vader geworden in de procreatieve betekenis die dit begrip ook aankleeft. In filosofisch, sociologisch, cultureel en religieus opzicht hebben ze echter geweigerd de rol van de vader op zich te nemen. De samenleving is er een geworden van wezen, zonder leiding, zonder geborgenheid, zonder doel. De zonen van toen wacht de zware taak vader te worden, opdat de verweesde samenleving haar richting en dynamiek zal hervinden.